

Eğitimin Siyasal İşlevi; Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Örneği

Funda ERYILMAZ BALLI ¹ Sadık KARTAL ²

Öz: Eğitimin önemli görevlerinden birisi rejime hizmet eden siyasal işlevidir. Çünkü her ülkenin dini, siyasi, ekonomik, askeri nitelikler taşıyan belli bir ideolojiye dayanan bir yönetim biçimi vardır ve bu yönetim biçimini eğitim kanalı ile devam ettirmek ister. Bu çalışmanın amacı Sosyal Bilgiler ders kitabını eğitimin siyasal işlevleri açısından incelemektir. Materyal olarak 6. Sınıf ders kitabının kullanıldığı araştırmada doküman incelemesi yoluyla toplanan veriler içerik analizi tekniği ile analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında eğitimin siyasal işlevlerine hizmet eden ifadelerle yönelik olarak diğer ülke/toplumlar örnek olma, dünya barışına katkıda bulunma, Müslüman ülkelerle işbirliğine katkıda bulunma, askeri güç olma, askeri gücün barış için kullanımı, Türklerin fetihlerdeki başarısı, uluslararası ticarete katkı, Türkler arasında yardımlaşma ve dayanışma, Türklerde kültür ve medeniyet zenginliği, Türklerde kadına verilen önem, Türkler arasında demokratik uygulamalar, 15 Temmuz 2016 darbe girişimi, Türkiye'nin coğrafi konumu, Türkiye'nin yer altı ve yerüstü kaynaklarının zenginliği, diğer ülkelerin Türkiye'ye karşı olumsuz uygulamaları, Millî değerlere zarar veren unsurlar, vergi verme, demokratik tutum sahibi olma, kurallara uyma, seçme seçilme hakkı, askerlik görevi, millîlik ve yerlilik şeklinde ortaya çıkmış ve bu ifadelerin eğitimin "toplumsal bütünleştirme", "iyi bir vatandaş yetiştirme", "yeniden üretim" ve "meşrulaştırma" rollerine hizmet eder yönde olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler:
Sosyal Bilgiler Ders Kitabı,
Eğitimin Siyasal İşlevi

Political Function of Education; Social Studies Course Book Example

Abstract: One of the important duties of education is its political function serving the regime. Because every country has a form of government based on a certain ideology that has religious, political, economic and military qualities and wants to continue this form of administration through its education channel. The aim of this study is to examine the social studies in terms of political functions of education. In this research, which was used as the material of the 6th grade textbook, the data collected through document analysis were analyzed by content analysis method. As a result of the research; being an example to other countries / societies, contributing to world peace, contributing to cooperation with Muslim countries, being a military power, using military power for peace, success of Turks in conquest, contributing to international trade, helping and solidarity among Turks, richness of culture and civilization in Turks, The importance given to women in Turks, Democratic practices among Turks , July 15, 2016 attempted coup, Turkey's geographical position, Turkey's underground and richness of surface resources, negative practices against Turkey, factors undermining the national values, paying taxes, democratic attitude of the owner right to be, to follow the rules, to be elected, military service, nationality and locality have emerged for the expressions that serve the political functions of education in the 6th grade social studies textbook. And it has been identified that these statements serve the roles of "social integration", "raising a good citizen", "reproduction" and "legitimation".

Key Words:
Social Studies Textbook,
Political Functions of
Education

Geliş Tarihi : 27.01.2020
Kabul Tarihi : 26.03.2020
Yayın Tarihi : 29.06.2020

¹ Arş. Gör., Süleyman Demirel Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Eğitim Yönetimi ABD, fundaballi@sdu.edu.tr, ORCID:0000-0003-4703-3945

² Prof. Dr., Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Eğitim Yönetimi ABD, skartal@mehmetakif.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6049-5656

GİRİŞ

Eğitim en genel anlamıyla bireysel ve toplumsal hayatı biçimlendiren, düzenleyen ve insanı kültürel hayata hazırlayan tüm sosyal süreçleri içerir (Gutek, 2014) Eğitimin bireysel, toplumsal, ekonomik ve siyasal işlevleri bulunmaktadır. Bireysel işlev bireyi bedensel, zihinsel ve duygusal özellikleri, bireysel farklılıkları, yetenek ve ihtiyaçlarıyla bir bütün olarak ele alıp, onu tanıyıp gerekli şekilde yönlendirmeyi, bireyin kendini gerçekleştirmesini amaçlar. Toplumsal işlev ise bireyin topluma uyma zorunluluğundan doğar ve toplumun kültürel birikimini, değerlerini, gelenek – göreneklerini ve normlarını bireylere aktarmayı esas alır. Eğitimin diğer bir işlevi olan ekonomik işlevin temelinde toplumun ihtiyaçları göz önünde bulundurularak, kaliteli mal ve hizmet üretiminin yanı sıra bilinçli bir tüketici olabilen bireyler yetiştirmektir (Doğan, 2014; Hoşgörür ve Taştan, 2007; Kızıloluk, 2013).

Eğitimin en az diğerleri kadar önemli bir görevi de rejime hizmet eden siyasal işlevidir. Her ülkenin dini, siyasi, ekonomik, askeri nitelikler taşıyan belli bir ideolojiye dayanan bir yönetim biçimi vardır. Eğitimin devletin bir işlevi olması, eğitimin siyasal nitelik kazanmasına neden olmuştur (Şirin, 2008). Eğitim politikaları oluşturulurken siyasal sistemin, siyasal yapının ve mevcut iktidarın felsefesi belirleyici unsur niteliğindedir ve etkisi yoğun bir biçimde görülür (Usta, 2015). Sistemin gerektirdiği insan profiline uyan, siyasal ideolojiye sadık, tek tip insan yetiştirecek politikalar belirlenir. Genel olarak siyasal işlevlerin özünde bireyleri devlete karşı görev ve sorumluluklarının farkında, iyi bir vatandaş, bilinçli ve duyarlı bir seçmen, iyi ve etkili bir lider olarak yetiştirmek vardır (Kızıloluk, 2013).

Siyasal tercihlerin oluşturulması, bireylerin siyasal bilinç düzeylerini arttırması yoluyla gerçekleşir (Doğan, 2014). Demokratik toplumlarda tüm siyasal rejim ve ideolojilerin bilgisi çarpıtılmadan verilmelidir, ancak aynı zamanda mevcut rejimin devamlılığını sağlamak adına, verilecek olan eğitimin sürekli olarak denetim ve gözetim altında tutulması gerekmektedir (Kızıloluk, 2013).

Her devlet, kendi politik anlayışını yeni kuşaklara aktarmak ve benimsetmek ister. Bunu genellikle okul ve eğitim programları kanalıyla yapar. Bu bakımdan eğitim devlet ideolojisinin genç kuşaklara aktarılması olarak ifade edilebilir. Örneğin, bir ülke demokratik, laik, sosyal adaletçi, çoğulcu parlamenter sistemi savunan bir anayasaya sahip ise bunu toplumda yer alan vatandaşlara kazandırmak istiyor ise eğitim kurumlarını devreye sokar. Eğitim programının amacı, kazanımları, eğitim ve sınav durumları buna göre düzenlenir. Çünkü devletin varlığını sürdürebilmesi için bu gerekli olarak görülür (Sönmez, 1991).

Eğitim siyasal işlevi ile yeni nesillere siyasal-toplumsal düzenin temel değerleri, anlam dünyası, inançları formal (resmi) ve informal (resmi olmayan) yollarla eğitsel ortam veya dışında çeşitli etkinliklerle öğretilerek toplumsal düzenin geleceği garanti ve kontrol altına alınmaya çalışılmaktadır (Kartal, 2018; Parlak, 2005). Çağdaş toplumlarda bireylerin, siyasal yaşam konusunda bilgi sahibi olmaları; toplumsal üyeliğe hazırlanmaları; topluma adapte olmaları; siyasal tercihlerini belirlemeleri sağlanmaktadır (Altan, 2011). Yetiştirilen kuşağın toplumdaki devlet sistemine bağlılık göstermesi, topluma liderlik edebilecek bireylerin seçilmesi, bireylerin içinde yaşadıkları siyasal-politik sistemin kendilerinden beklediği vatandaşlık hak ve sorumluluklarının bilincinde olmaları amaçlanmaktadır (Şişman ve Turan, 2004). Diğer bir ifadeyle, eğitimin siyasal işlevleri ile bir yandan devletini seven, devlete sadakat duygusu ile bağlı, devlete karşı görev ve sorumluluklarını bilen iyi bir vatandaş olabilmek için gerekli teorik ve pratik bilgileri kazanmış insanlar yetiştirilmeye; bir yandan da, devletin benimsediği siyasi ideolojiler doğrultusunda eğitim politikaları belirlenerek eğitimin amaçları ve içeriği şekillendirilmeye çalışılmaktadır (Kızıloluk, 2013).

Toplumsal düzenin sağlanması için bireyleri etrafında toplayacak ideolojik kurgular yoluyla “biz bilinci” oluşturulmaya çalışılır. Bu yolla bir taraftan uyumlu ve tutarlı bir bütün oluşturulmak istenirken bir taraftan da “biz” in sahip olduklarının ve “biz”e sunulanların, “biz”im için yapılanların en ideal ve en uygun olduğu inancını yaratmak hedeflenir. Bireyler eğitim sayesinde toplumun bir üyesi haline gelirken, okul sayesinde toplumsal bütünleşmenin gerçekleştirilmeye çalışıldığı göz önünde bulundurulduğunda okullarda bu bütünleşmeyi gerçekleştirmeye hizmet edecek içerikte materyallerin kullanılması gereklilik dâhilindedir. Bu bağlamda ders kitapları ihtiyaç duyulan denetim ve gözetimin gerçekleştirilmesinde, resmi ideolojiye uygun bilgi ve değerlerin aktarımının sağlanmasında en etkili araçlardan biri olmuştur (İnal, 1998). Cumhuriyet dönemi değişimlerinin okul programlarına ilk yansımaları 1924 yılında ders kitaplarından Osmanlıdan kalma, Osmanlı dönemini padişahlığı ve halifeliği öven ifadelerin temizlenmesi şeklinde olması (Kartal, 2018) ve gerek 27 Mayıs 1960 gerekse 12 Eylül 1980 darbe dönemleri sonrasında bu darbeleri gerçekleştirenlerin kendi değerlerini ders kitapları yoluyla aktarmaya çalışması dahası bu değerlerin ders kitapları yoluyla yeniden üretilmesinin amaçlanması (İnal, 1998) bu duruma örnek olarak gösterilebilir.

Eğitsel açıdan siyasal iktidarların etkisinin en somut biçimde görüldüğü alanlardan birisi de ders kitaplarıdır. Ders kitapları siyasal iktidarın meşru gördüğü resmi bir ideoloji ve ona uygun resmi tarihin çerçevesine uygun olan bilgi ve değerlerin aktarıldığı materyallerdir. Her milli devlet ideolojisini ders kitaplarında tanımlamaya ve yaşatmaya çalışır (İnal, 2004).

Eğitim programı içinde yer alan ve resmi ideolojinin biçimlendiği alan ders kitapları yolu ile öğrencinin duyuşsal, bilişsel ve psikomotor olarak gelişimini sağladığı düşünülse de genel çerçeve toplumun mevcut kültürü ve ideolojinin belirlediği kodlar ile açıklanır.

Bu bilgiler ışığında, Türk Milli Eğitim Sistemi'nde ele alınan eğitimin genel amaçları incelendiğinde Türk Milletinin bütün fertlerinin: "Atatürk inkılap ve ilkelerine ve Anayasada ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine bağlı; Türk Milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan, insan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk Devleti olan Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek"; amaçlanmaktadır (Milli Eğitim Temel Kanunu, 1739). Bu amaçlar göz önüne alındığında eğitim aracılığıyla devletin, siyasal iktidarın bireylerde istendik bir vatandaşlık algısı oluşturmaya çalıştığı açık bir şekilde görülmektedir.

Türk Milli Eğitim Sistemi'nde belirtilen bu eğitsel amaçlarda eğitimin siyasal bir işleve sahip olduğu net bir şekilde dikkat çekmektedir. Bu açıdan, siyasal iktidar tarafından bireylerde istendik vatandaşlık algısı oluşturulmasında eğitimin, mevcut toplumsal düzenin korunması ve sürdürülmesinde çok önemli bir role sahip olarak görüldüğü ve siyasal iktidarın somutlaşmış bir örgütlenme biçimi olan devlet tarafından eğitimin etki ve denetim altına alınmaya çalışıldığı görülmekte, devletin eğitim üzerinde eğitsel açıdan etkisinin en somut biçimde görüldüğü alanlardan birisinin de ders kitapları olduğu ifade edilmektedir. Ayrıca, ders kitaplarının, her siyasal iktidarın meşru ve savunulur gördüğü söz konusu oluşturulan düzenin sürekliliğini sağlamak amacıyla gerekli bilgi ve söylemlerin aktarılmasında ve yeniden üretilmesinde önemli bir eğitsel araç olduğu belirtilmektedir (İnal, 1998; Parlak, 2005). Ders kitapları resmi ideoloji çerçevesinde ve sınırları içinde kalarak egemen değerleri işlemenin ve öğrencilere aktarmanın bir aracıdır. Müfredatın öğrenciye yansıyan kısmı olan ders kitapları, öğrencilere verileceklerin çerçevesini çizer ve öğrenmeyi kontrollü hale getirir. Tüm öğrenciler, ders kitaplarını otorite, doğru ve zorunlu olarak görürler. Ders kitapları tüm öğrenciler tarafından zorunlu olarak alınması, okunması ve okula taşınması gereken materyaller olarak geniş çaplı bir etkiye de sahiptir. İktidarlar ders kitabının geniş etkisinden dolayı sürekli denetim altında tutmayı ve tavsiye edilmeyen kitabın okunmamasını salık verirler(Kartal, 2018). Türkiye'de yazılan ders kitaplarında, vatandaşın cumhuriyetçi, toplum için çalışan, modernite projesinin simgesi olan, ulus-devlete karşı görevlerini yerine getirmeyi kendi siyasal ahlâkı olarak gören, erdemli bireyler olarak tasarlanmaktadır. Vatandaşın bazı görevleri yerine getiren bir unsur olarak kurgulandığı, itaat eden bir konumlanmanın yapıldığı vurgusu da ders kitaplarında yer alan durumlardır (Gürses, 2010). Yine Kayaalp (2015)'nin ifade ettiği gibi eğitim sisteminin en önemli materyallerinden biri olan ders kitaplarının Türkiye'de Kemalist ideolojinin vatandaşlık tasavvuruna göre şekil aldığını ifade etmiştir. Kemalist ideolojiye bağlı Türklük kimliği etrafında şekillenen ders kitaplarında, ordu-millet ülküsüne inanmış, solidarist (dayanışmacı), vatan ve bayrak sevgisini taşıyan, devletine karşı sadık ve fedakâr vatandaş yetiştirmek istendiği belirtilmiştir. Bununla birlikte, tüm eğitim sistemlerinin ders kitapları üzerine temellendirilmesi ve tüm öğrenciler tarafından ders kitaplarının zorunlu olarak okunması gereken bir eğitim materyali olması bakımından geniş bir etkiye sahip olduğu göz önünde bulundurulmaktadır. Ders kitaplarında, toplumsal ilişkiler ile siyasal iktidarın devlet ve diğer örgütler aracılığıyla hayata geçirmeye çalıştığı düşünce, bilgi ve değerler her devlet tarafından kendi dünya görüşleri doğrultusunda açıkça tanımlanmaya çalışılmaktadır. Bu niteliklerinden dolayı, siyasal iktidarların ders kitaplarını kendileri yazdırmayı tercih ettikleri ya da özel bir sektöre yazdırsalar bile ders kitapları üzerinde sürekli denetim kurmaya çalıştıkları görülmektedir. Bu bağlamda, Türkiye'de benimsenen devlet anlayışı çerçevesinde, ders kitaplarında her değişen sistemle bilgi ve değerlerle modernite önermelerinin, yalın ve didaktik bir biçimde yeniden üretildiği görülmüştür (İnal, 2004).

Bu bilgiler doğrultusunda, alan yazında yapılan araştırmalar sonucunda sosyal bilgiler ve tarih ders kitapları ve programlarında devletin vatandaşlık bilincini nasıl ele aldığını inceleyen çeşitli araştırmaların yapıldığı (İnal, 1998; Parlak, 2005; Kayaalp, 2015; Özyurt, 2014) görülmüştür. Devletin denetim ve gözetiminde olan, eğitimde önemli bir yere sahip ders kitaplarının devletin yetiştirmeye çalıştığı bireylere aktarmaya çalıştığı ideolojiye ve bu bireylerden beklentilerine yönelik işaretler içerdiği göz önünde bulundurulduğunda bu işaretlerin anlamlandırılması devletin eğitimden beklentilerini ve eğitimin siyasal işlevlerinin hangi yönde kullanıldığını anlamak adına önem arz etmektedir. Bu bağlamda bu araştırmanın amacı Milli Eğitim Bakanlığı'nca hazırlanmış

olan 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabını eğitimin siyasi işlevleri açısından incelemektir. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Milli Eğitim Bakanlığı'nca hazırlanan 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında eğitimin siyasi işlevlerine hizmet eden ifadeler nelerdir?
2. Bu ifadeler eğitimin siyasi işlevlerine hangi açılardan hizmet etmektedir?

YÖNTEM

Araştırmanın Deseni

Milli Eğitim Bakanlığı'nca hazırlanmış olan 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabının eğitimin siyasi işlevi açısından incelenmesini amaçlayan bu çalışma doküman incelemesi yöntemi ile gerçekleştirilmiş nitel bir araştırmadır.

Örneklem

Doküman incelemesine dayalı yapılan bu araştırmada; çalışmanın amacına uygun olarak zengin bilgiye sahip olduğu ve konunun derinlemesine ele alınmasına olanak sağlayacağı düşünülen sosyal bilgiler ders kitabının örneklem olarak incelenmesi amaçlanmıştır. Çünkü ilk ve ortaöğretim kurumlarında okutulan sosyal bilgiler ders kitapları; devlet politikalarını (ideolojilerini, çeşitli konulardaki algılarını, yaklaşımlarını, politikalarını vb.) ortaya koyacağı ve ideolojiye bağlı vatandaşlar yetiştirilmesi amacına bağlı olacağı düşünülmüştür. Örneklem seçimi öncesinde Milli Eğitim Bakanlığı Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda (İlkokul ve Ortaokul 4, 5, 6 ve 7. Sınıflar) yer alan öğrenme alanları (birey ve toplum, kültür ve miras, insanlar, yerler ve çevreler bilim, teknoloji ve toplum, üretim, dağıtım ve tüketim, etkin vatandaşlık, küresel bağlantılar) ve kazanımlar incelenmiş ve araştırmanın amacı doğrultusunda en fazla kazanıma sahip olan Milli Eğitim Bakanlığı'nca hazırlanmış 6. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabı amaçlı örnekleme yoluyla seçilmiştir. Belirlenen bu ölçütlere bağlı olarak, Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı'nca 2019 - 2020 eğitim öğretim yılından itibaren 5 yıl boyunca ders kitabı olarak okutulması kabul edilen Sosyal Bilgiler 6. Sınıf ders kitabı³ incelenmiştir. 6. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabı içeriğinin resmi ideolojiyi ele alması, devletin vatandaş yetiştirme eğilimlerini ortaya koyması ve ders içeriği ile ilgili çeşitli çıkarımlarda bulunması bakımından önem teşkil edeceği alana katkı sağlayacağı düşünülmüştür.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmada veri toplama tekniği olarak doküman incelemesi kullanılmıştır. Materyal olarak seçilen 6. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabıyla önce ön okuma gerçekleştirilmiş sonra araştırmanın amacı doğrultusunda kitap incelenmeye başlanmıştır. Araştırma verilerinin analizinde içerik analizi tekniği kullanılmıştır. 6. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabı eğitimin siyasi işlevleri açısından ayrıntılı olarak incelenmiştir. Eğitimin siyasal işlevinin içeriğine yani bireyleri devletine karşı görev ve sorumluluklarının farkında, iyi bir vatandaş, bilinçli ve duyarlı bir seçmen, iyi ve etkili bir lider olarak yetiştirmek için gerekli temel kazanımlar açısından eğitimin siyasi işlevlerine hizmet eden ifadeler tespit edilmiş, bunlara uygun kategoriler oluşturulmuştur. Kategorilerin sıklık düzeyleri sayısallaştırılarak buna göre yorumlamada bulunulmuştur.

Geçerlik ve Güvenirlik

Geçerlik ve güvenilirlik kavramları çoğunlukla nicel araştırmalarda kullanılırken nitel araştırmalarda inandırıcılık (iç geçerlik yerine), transfer edilebilirlik (dış geçerlik yerine), değişmezlik / tutarlık (iç güvenilirlik yerine) ve teyit edilebilirlik (dış güvenilirlik yerine) olmak üzere dört prensip önerilmektedir (Erlandson, Harris, Skipper & Allen, 1993'den Akt. Yıldırım & Şimşek, 2018). Elde edilen verilerin ayrıntılı olarak raporlanması ve yapılan alıntılarının orijinal hallerine yer verilmesi nitel araştırmalarda geçerliğin önemli ölçütleri arasında yer almaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Bunun yanında gerçekleştirilen analizin detaylarıyla açıklanması inandırıcılığın ortaya konmasını sağlamakta ve başka araştırmacıların değerlendirmelerine imkân sağlamaktadır (Arastaman, Fidan & Fidan, 2018; Başkale, 2016). Ayrıca ayrıntılı betimleme ve teorik – amaçlı örnekleme transfer edilebilirliğin sağlanmasında etkili faktörlerdir (Guba ve Lincoln, 1982). Materyalin amaçlı örnekleme yoluyla belirlendiği bu çalışmada raporlama ayrıntılı bir biçimde yapılmaya çalışılmış ve kitapta yer alan ifadelere olduğu gibi yer verilmek suretiyle araştırmanın inandırıcılığı ve transfer edilebilirliği yani geçerliği sağlanmaya çalışılmıştır. Elde edilen veriler araştırmacılar tarafından incelenmiş, kararsızlık yaşanan durumlarda bir uzmana danışılmış ve tüm görüşler değerlendirildikten sonra ortak bir karara varılmıştır. Miles ve Huberman (1994)'ın güvenilirlik formülü (Güvenirlik

³ Yıldırım, C., Kaplan, F., Kuru, H., Yılmaz, M. (2019). *MEB 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı*. Ankara: Devlet Kitapları.

= Görüş Birliği x100 / Görüş Birliği + Görüş Ayrılığı) kullanılarak görüş birliği ve görüş ayrılığının, araştırmanın güvenilirliğine etkisi hesaplanmıştır. Sonuçta %98 düzeyinde bir ortak görüş mevcudiyeti tespit edilmiştir.

BULGULAR

Araştırmada eğitimin siyasal işlevlerine hizmet eden ifadelerle göre, ortak kategoriler tespit edilmiş ve Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1.

6. Sınıf Sosyal Bilgiler Kitabında Siyasal İşlevlere Yönelik Kategoriler

Kategoriler	Tekrar Sayısı
Diğer ülke/toplumlarına örnek olma	11
Dünya barışına katkıda bulunma	14
Müslüman ülkelerle iş birliğine katkıda bulunma	20
Askeri güç olma	20
Türklerin fetihlerdeki başarısı	3
Askeri gücün barış için kullanımı	3
Uluslararası ticarete katkı	3
Türkler arasında yardımlaşma ve dayanışma	6
Türklerde kültür ve medeniyet zenginliği	4
Türklerde kadına verilen önem	11
Türkler arasında demokratik uygulamalar	1
15 Temmuz 2016 darbe girişimi	11
Türkiye’nin coğrafi konumu	9
Türkiye’nin yer altı ve yerüstü kaynaklarının zenginliği	8
Diğer ülkelerin Türkiye’ye karşı olumsuz uygulamaları	2
Millî değerlere zarar veren unsurlar	5
Seçme seçilme hakkı	1
Milli ve yerli üretim	7
<i>Vatandaşlık Görevi</i>	
Vergi verme	7
Demokratik tutum sahibi olma	1
Kurallara uyma	4
Askerlik görevi	2

Tablo 1 incelendiğinde siyasal işlevlere hizmet eden ifadelerin; diğer ülke/toplumlarına örnek olma, Dünya barışına katkıda bulunma, Müslüman ülkelerle işbirliğine katkıda bulunma, askeri güç olma, askeri gücün barış için kullanımı, Türklerin fetihlerdeki başarısı, uluslararası ticarete katkı, Türkler arasında yardımlaşma ve dayanışma, Türklerde kültür ve medeniyet zenginliği, Türklerde kadına verilen önem, Türkler arasında demokratik uygulamalar, 15 Temmuz 2016 darbe girişimi, Türkiye’nin coğrafi konumu, Türkiye’nin yer altı ve yerüstü kaynaklarının zenginliği, diğer ülkelerin Türkiye’ye karşı olumsuz uygulamaları, millî değerlere zarar veren unsurlar, vergi verme, demokratik tutum sahibi olma, kurallara uyma, seçme seçilme hakkı, askerlik görevi ile millîlik ve yerlilik olduğu tespit edilmiştir.

Sosyal Bilgiler ders kitabında Müslüman ülkelerle iş birliğine katkıda bulunma ve askeri güç olma kategorisinin diğer kategorilere göre daha fazla sıklıkla yer aldığı görülmektedir. En az düzeyde ele alınan kategori ise bir

vatandaşlık görevi olarak tanımlanan demokratik turum sahibi olma ve seçme/seçilme hakkıdır. Oluşturulan kategoriler ile ilgili açıklamalar ve örnek alıntılar her kategori başlığı altında bundan sonraki kısımda ele alınmıştır.

Diğer Ülke/Toplumlara Örnek Olma

Bu kategoriye dair ifadelerde Türklerin gerek tarihte gerekse günümüzde gerçekleştirdiği ve sonuçları diğer devletleri de etkileyen önemli olay ve durumlar yer almaktadır. Türklerin diğer ülkelere öncülük etmesine, bazı konularda diğerlerinden önde olmasına, diğer uluslara yol göstermesine, uluslararası başarılarına ve dünya için önemine bir üstünlük havası ile vurgu yapılmaktadır. Özellikle dünyanın birçok yerine adalet ve medeniyet götürmeleri, birçok devletin kurulmasına öncelik etmesi, Türk alfabesi olan Uygur Alfabesini Türk devletlerinin, Arapların ve Avrupalıların da öğrenmesini sağladıkları belirtilmektedir.

“Türk milleti dünya tarihine damgasını vurmuş şanlı bir millettir. Asırlar boyunca üç kıtada güçlü devletler kurmuş, ayak bastığı her yere barış, adalet ve medeniyet götürmüş, dünya milletlerine örnek olmuştur.”

“... Avrupa’ya uzanan Türk göçleri sayesinde kavimler göçü (375) başlamış ve bugünkü Avrupa devletlerinin temelleri atılmıştır.”

Türklerin dünya ticaretine katkıları ve doğal kaynakların zenginliği *“Tüccarları yolculukları boyunca rahat ettirmek ve her türlü tehlikeden korumak için önlemler aldılar”* ve *“Ülkemiz bor rezervi bakımından dünyada birinci sıradadır.”* ifadeleri ile anlatılmaktadır.

Dünya Barışına Katkı

Özellikle Mustafa Kemal Atatürk’ün, tarihsel misyonu ile uyguladığı topyekûn barış anlayışı sayesinde Türkiye’nin bulunduğu bölgeye ve dolayısı ile dünya barışına katkıda bulunduğu bu kategoride vurgulanan konulardır. Tarihsel arka planın günümüzde de bir istikrar halinde devam ettiği cumhuriyetin temeli ve devamı mesajı ile öğrenciye aktarılmaktadır Tarihi perspektifte Türkiye’nin diğer ülkelerle yaşadığı sorunların barışın simgeleri olan dostluk, kardeşlik ve işbirliği ile çözülmeye çalışıldığı ortaya konmaktadır.

“Türkiye, Atatürk Dönemi’nde “Yurtta barış dünyada barış!” ilkesini esas alan barışçı bir politika izlemiştir. Günümüzde de bu politikanın devamı olacak şekilde komşularıyla iyi ilişkiler kuran, dünya barışına önem veren ve birçok yönden gelişmeye açık bir dış politika izlenmektedir.”

Türkiye’nin barışın tesisi ve idamesi için maddi olarak ilgili uluslararası kuruluşlara yardımda bulunması ve barış gücü operasyonlarına desteği öğrenciye aktarılamaya çalışılan konulardır

“Türkiye, dünya ülkeleri arasında millî gelire oranla en fazla yardım yapan ülkedir. Örnek olarak Türkiye savaş nedeniyle yıkıma uğramış Afganistan’da yaşama hakkı gibi birtakım özgürlüklere saygılı yeni bir düzen oluşturulmasında aktif rol almıştır”

“...Türkiye’nin NATO ve BM gibi örgütlerle iş birliği yaparak barış gücü operasyonlarında görev alması.”

Türklerin yurt edindikleri Anadolu’da toplumsal kesimin her alanında iç huzur ve barışın tesisinde ve bunların uygulamalarına örnek teşkil ettiği de bir mesaj olarak ders kitabında yer almaktadır

“Anadolu’ya gelen Türkler Anadolu’da birçok sosyal ve kültürel teşkilatlar kurmuştur. Bunlardan biri de çeşitli meslek gruplarını bir araya getiren ve bir esnaf teşkilatı olan Ahi Teşkilatı’dır. Ahi Evran ve kurmuş olduğu Ahi Teşkilatı, Anadolu toprakları üzerinde barış ve huzurun tesisinde önemli roller üstlenmiştir.”

Müslüman Ülkelerle İşbirliğine Katkıda Bulunma

Sosyal bilgiler ders kitabında İslam dinine mensup ülkelerle iş birliğine Türkiye’nin öncü olması ve bu iş birliğine katkıda bulunması bir gelişmişlik duygusu içinde öğrenciye verilmektedir. Türkiye’nin uluslararası alanda üstlendiği siyasi rolün bir sonucu olarak anlatılan bu durum değişik tarih ve yerlerdeki toplantı ve görüşmeler ile anlatılmaktadır. Türkiye’nin Müslümanlar arası yardımlaşma ve dayanışma konusunda öncülük yapması ve aktif rol alması ile ilgili düz metinden sonra verilen pekiştirme sorularında konuyla ilgili değişik tarihlerde yapılan etkinlikler soru olarak sorulmakta ve metnin vermek istediği mesaj öğrenciden istenmektedir. Bu kategori ile ilgili kitapta şöyle bir ifade yer almaktadır.

“Türkiye’nin Müslümanlar arası yardımlaşma ve dayanışma konusunda öncülük yapması

da gelişmişlik düzeyinin bir sonucudur.”

Türklerin İslam'ı yaymadaki başarılarının yanı sıra diğer dinsel gruplara karşı inancı koruma ve üstünlük sağlamadaki önceliği de sıkça ele alınmaktadır.

“Ben Eyyubi Devleti'nin kurucusu Selahaddin Eyyubi. Kudüs'ü geri almak için Hittin Savaşı'nı yaptım ve Allah'ın izniyle amacıma ulaşarak Kudüs'ü Haçlılardan kurtardım.”

Sosyal bilgiler ders kitabında Türk kahramanlarının ve Türk toplumunun günümüzde olduğu gibi geçmişte de İslam'ın yayılmasındaki öncü rolü okuma metinlerinde olaylar hikayeleştirilerek anlatılmaktadır. Bu öncü olma ve katkının yanında Türk milletinin tarih boyunca kurduğu devletlerin bünyesinde farklı dinleri, mezhepleri ve etnik kökenleri barındırdığı bir hoşgörü dili ile anlatılmaktadır. Türk ve İslam geleneklerinin kaynaşması ile Türk-İslam medeniyetinin oluştuğu bu kültürün yaygınlaşmasına da Türklerin katkıda buldukları ifade edilmektedir. Ayrıca Türk kelimesi her daim basta olmak üzere Türk ve İslam medeniyetlerinin eşit oranda birbirlerini etkileyerek ortaya Türk ve İslam sentezinin çıktığı kitabın metinlerinden anlaşılmaktadır.

“Türkler kendi zengin kültür ve medeniyetlerini İslamiyet ile harmanlayarak Türk-İslam medeniyetini oluşturdular.”

“İlk Türk-İslam devletleri eğitim ve bilimin gelişmesi için gayret göstermişlerdir. Anadolu'yu imar eden beylikler, Türk İslam kültürünü Anadolu'ya taşımışlar ve yaptıkları mimari eserlerle Anadolu'nun Türkleşmesine ve İslamlaşmasına katkıda bulunmuşlardır.”

“Türklerde yasak olan hırsızlık, yalan söyleme, zina vb. olumsuz davranışların İslam dininde de haram sayılması.”

“... Kendi kralları tarafından kaderlerine terk edilmiş ve dindaşları olan Bizanslı halktan da yardım görememiş olan Haçlıların, Selçuklulardan gördüğü bu davranış karşısında, aralarından tam 3 bin kişi Müslümanlığı seçerek Selçuklu saflarına katıldı”.

Askeri Güç Olma

Bu kategoride dair ifadeler Türklerin geçmişten günümüze göstermiş olduğu askeri başarılarla, kazanılan zaferlere, nicel ve nitel üstünlüğe, şehitliğin önemine, diğer ülkelere askeri destek ve katkılara vurgu yapılmakta, Türkler askeri güçleri yönünden övülmekte ve yüceltilmektedir. Ayrıca Türkiye siyasi gücün yanı sıra sahip olduğu askerî güç ile de uluslararası alanda önemli bir yere sahip olduğu didaktik bir dille sunulmaktadır. Kitapta Türklerde askerliğin bir meslek olarak görülmediği, ordu-millet anlayışıyla hareket edildiği belirtilerek militer yaşam tarzı bir nevi özendirilmekte ve önemsenmektedir;

“Türkiye siyasi gücün yanı sıra sahip olduğu askerî güç ile de uluslararası alanda önemli bir role sahiptir.”

“Türklerde asker ve askerlik her zaman önemli olmuş, askerlik bir meslek olarak görülmemiş, ordu-millet anlayışıyla hareket edilmiştir. Millet savaşlara topyekûn katılmıştır.”

Türklerin Fetihlerdeki Başarısı

Türklerin yeni fetihler veya yurt edinmedeki başarıları askeri bir başarı olarak değil yukarıda ifade edilen ordu millet birlikteliğinin sonucu olarak tüm topluma mal edilen bir söylemle ele alınmaktadır.

“26 Ağustos 1071, Türklerin Anadolu'ya geliş tarihi değil; Türklerin Anadolu'ya hâkim oluş tarihidir.”

“Bizans'ın savunmaya, Türklerin taarruza geçtiği zaferin ardından Avrupalılar artık Anadolu'ya Türkiye demeye başladı.”

Türklerin bireysel olarak askerlik alanında yetenekli ve askerlikteki başarılarının toplumsal yönü olduğu kadar manevi yönünün ağırlığı ve bilinci ile hareket edildiği şehitlik ve ölümsüzlük dili ile anlatılmaktadır.

“Bir Türk öldüğünde o kişi cesursa ve birini öldürdüyse öldürdüğü her kişi için bir insan tasviri oyulup, mezarı üstüne yerleştirilir. Bunlar ona cennette hizmet edecek kişilerdir.”

“Türkler, askerî yeteneklerinden dolayı Abbasi ordusunda önemli görevler üstlenmişlerdir.”

Askeri Gücün Barış İçin Kullanımı

Türkler askeri güçlerini her daim geçmişte de bugün de barış unsuru olarak kullandıkları ders kitabında ele alınmaktadır. Kitapta konunun önemi metinlerle ele alındığı gibi görsel materyallerle doğrudan sunulduğu görülmektedir.

“Türkiye, askerî gücünü başarıya çeviren devletlerden birisidir.”

“TSK birlikleri, Somali’den Gürcistan’a, Bosna-Hersek’ten Kosova’ya, Afganistan’dan Lübnan’a kadar dünyanın dört bir yanında barış gücü operasyonlarında görev almıştır.”

Uluslararası Ticarete Katkı

Bu kategori altında tarihte Türklerin ticaretin ve tüccarın güvenliğinin sağlanmasında dolayısı ile gelişmesinde ve global anlamda yayılmasında katkıları tarihten örneklerle anlatılmaktadır.

“Bu kervansaraylarda kalan tüccarların dinlenme, beslenme, sağlık ve temizlik ihtiyaçları üç gün boyunca ücretsiz olarak karşılanırdı.”

Türkler Arasında Yardımlaşma ve Dayanışma

Türklerin tarihleri boyunca yardımlaşma ve dayanışmanın en güzel örneklerini sergiledikleri atasözleri ve özdeyişlerle metinler süslenerek aktarılmaktadır. Bu birlik ve dayanışma örneklerinin bayram etkinlikleri, dernek ve vakıflarla hayata geçirildiği gibi, uygulamanın sonucunda zaferlerin kazanıldığı belirtilmektedir. Başarının zafer ile sürekli taçlandırılması kitapta görülen dikkate değer bir saptamadır.

“- atalarımız, düşmanlarına karşı birlik ve beraberlik içerisinde hareket etmişlerdir. Birlik olmayı başardıkları zaman hep zaferler kazanıp güçlü devletler kurmuşlardır.”

Belirtilen yardımlaşma ve dayanışmanın İslamiyet’te var olan aynı duygu ile birleşince daha da kuvvetlendiği İslami metinlerdeki alıntılar, zekât, sadaka, aşevi ve vakıflar kanalıyla hayat bulduğu öğrenciye aktarılmaktadır.

“İslamiyet ile birlikte yardımlaşma ve dayanışma duygumuz daha da pekişmiştir.”

“Mevlânâ Celâleddini Rûmî, Hacı Bektaş Veli, Yunus Emre vb. sufiler ile Ahi Evran ve Nasreddin Hoca gibi düşünürler Anadolu Türklüğünün Moğol istilası nedeniyle zor günler geçirdiği dönemde eserleri ve samimi sohbetleriyle halka yol gösterdiler. İslam dininin özünü Anadolu insanına aktararak milletimizin birliğini ve bütünlüğünü korumasında önemli rol oynadılar”.

Türklerde Kültür ve Medeniyet Zenginliği

Sosyal bilgiler ders kitabında “Anadolu” kavramı etrafında Türklerin yaşadıkları yerleri sahip oldukları birikimleri ile kültürel anlamda zenginleştirdikleri ve medeniyet ortamı haline getirdikleri ele alınmaktadır. Anadolu’nun bir Türk ve İslam ülkesi olması ile bu coğrafyanın kültürel anlamda bir zenginlik kazandığı örneklerle ifade edilmektedir.

“Türkiye Selçuklularının XII. Yüzyılın ortalarından itibaren Anadolu’da oluşturdukları güven ortamı, Anadolu’yu kültür ve medeniyet merkezi hâline getirmiştir.”

“Türkiye Selçuklu yöneticileri bilim ve kültürün gelişmesi için gayret göstermiştir. Bu amaçla Selçuklu sultanları, vezir ve emirleri birçok medrese inşa ettirmiştir.”

Türklerde Kadına Verilen Önem

İncelenen ders kitabında Osmanlı öncesi özellikle de İslamiyet’in kabulünden önceki dönemde Türklerde kadının konumu sosyal, siyasi ve ekonomik alandaki aktifliği çeşitli örneklerle ve övücü ifadelerle öğrenciye anlatılmaktadır. Osmanlı atlanarak orta Asya kökeni referans gösterilerek anlatılan metinlerde günümüz anlayışıyla örtecek şekilde kadın erkek eşitliğinin kökensel olarak “biz” e ait olduğu belirtilmektedir.

“Hatta öyle ki kağanın emirnameleri sadece “Hakan ve Hatun buyuruyor ki!” ifadesiyle başlamışsa geçerli olmuştur. Hakan ve hatun, elçileri beraber kabul etmişlerdir.”

“İslam öncesi Türklerde kadına verilen önemle ilgili başka örnekler de verilebilir. Kök Türk abidelerinde Bilge Kağan sözlerine “Sizler anam hatun, büyük annelerim, hala ve teyzelerim...” diye başlamaktadır.”

Kadının toplumdaki yerini ifade eden Osmanlı ve kısmen İslamiyet dönemini atlayarak Osmanlı öncesi ve sonrasını önemseyen cumhuriyetin tarih eğitimi anlayışı ile örtüşen bu bakış açısının sonucu olarak cumhuriyetin kuruluşunda ve devamında yeni rejimin kazanımları kadına verilen önem kategorisinde ele alınan konulardandır. Türk kadınının Kurtuluş savaşındaki kahramanlıkları analık rolü ile birlikte okuma metinlerinde yer alırken Cumhuriyetin kadına kazandırdıkları kronolojik olarak kitapta yer almaktadır.

“Millî Mücadele yıllarında, erkeği cepheye giden Türk kadını, çocuğunu yetiştirmiş ve evinin geçimini sağlamıştır. Hatta silah ve cephane taşıyarak savaşa katılmıştır.”

“İsviçre ve Fransa gibi Avrupa ülkelerinde dahi kadınlar, seçme ve seçilme hakkını Türk kadınından sonra elde etmişlerdir. 1934 ‘te dünya genelinde kadınların milletvekili seçme ve seçilme hakkının bulunduğu ülke sayısının 28 olduğu düşünülürse Mustafa Kemal Atatürk’ün Türk kadınına verdiği değer daha iyi anlaşılacaktır.”

“Mustafa Kemal’le birlikte Türk kadını eğitim, hukuk, çalışma, toplumsal yaşam ve aile yaşamında eşit haklara sahip olarak yerini almıştır.”

Belirtilen tarihsel süreçteki kazanımlardan sonra günümüzde kadının toplumun her alanındaki rolü ile aktif hale geldiği de örneklerle öğrenciye anlatılmaktadır.

“Manş Denizi’ni yüzerek geçen ilk Türk kadını Nesrin Olgun Arslan, o günden bu güne Türk kadını dünyalarında temsil etmenin gururunu yaşıyor. İngiltere ile Fransa arasında Manş Denizi’ni, 1979 yılında 15 saat 47 dakikada yüzerek geçen ve bunu başaran ilk Türk kadını unvanını alan Arslan, uluslararası yarışmalara katılarak, Türk kadınının övünç kaynağı oldu. kariyerinde birçok ilki gerçekleştiren ve rekor kıran millî yüzücü, dünyanın farklı sularında kulaç atarak Türk kadınına ilham kaynağı olmaya devam ediyor.”

Türkler Arasında Demokratik Uygulamalar

Günümüzün en çok siyasi malzeme konusu olan demokratik tutum sahibi olma kategorisinde sosyal bilgiler ders kitabında *“tarih boyunca Türk devletlerinde demokratik uygulamaların zaten var olduğu”* şeklinde ele alınmıştır. Yöneticilerin yanında bir danışma kurulunun bulunması, insanların değerli ve eşit görülmesi bu kategoride verilen örnekler arasındadır.

15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi

15 Temmuz 2016 darbe girişimi temalı başlıkta darbe kelimesi kavram olarak illegal grupların millet iradesine karşı girişimi olarak tanımlanmaktadır Yapılan bu harekâta karşı vatandaşın demokrasiyi koruma anlayışıyla, her yaş grubundan insanların katılımıyla seçilen yöneticilerle birlikte darbenin engellendiği anlatılmaktadır. 15 Temmuz 2016 darbe girişimi ile ilgili konular darbeyi engelleyen kişilerin kahramanlıkları kitapta yer almaktadır.

“15 Temmuz gecesinde yediden yetmişe çocuğu, genci, yaşlısı, kadını ve erkeğiyle vatanını savunan aziz milletimiz demokrasi etrafında birleşmiştir. Türk milletini vatansız, bayraksız, devletsiz bırakmak niyetiyle başlatılan bu hain darbe girişimi, kendi seçtiği yöneticileriyle el ele veren milletin iradesi ve kararlılığı karşısında başarısız olmuştur.”

Coğrafi Konum

Bu kategoriye dair ifadelerde Türkiye’nin hem coğrafi hem de jeopolitik konumu sayesinde sahip olduğu pozitif değerlere değinilmiş, konumu sayesinde diğer ülkelerden daha ön plana çıktığı ve sahip olduğu öneme vurgu yapılmıştır.

“Ülkemiz, coğrafi konumu itibariyle, tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapmış bir ülkedir. Bu nedenle Anadolu’ya medeniyetlerin beşiği denilmiştir. Bu durum yurdumuzun; Asya ile Avrupa’yı birbirine bağlaması, ulaşım ve ticaret yolları üzerinde bulunması, farklı iklim özelliklerine ve verimli topraklara sahip olması vb. özelliklerle açıklanabilir. Bu özellikleri düşündüğümüzde ülkemizin dünyada önemli bir yere sahip olduğunu anlayabiliriz.”

Türkiye’nin coğrafi ve jeopolitik konumunun sağladığı avantajlar yanında kıtalar arası pazarlama olanağı sağlaması doğal kaynaklara sahip ülkeler ile tüketici pazarları arasında bir köprü görevi yapması diğer ülkelere göre bir artı değer olarak öğrenciye sunulmaktadır

“Ülkemiz bulunduğu konum itibariyle petrol ve doğal gaz zengini Orta Doğu ülkeleri ile Avrupa’daki tüketici pazarları arasında stratejik bir konuma sahiptir. Türkiye enerji ihracatı yapan doğu ülkeleri

ile ithalatçı batı ülkelerinin enerji yollarının kesişim noktasında yer almaktadır. Türkiye, uluslararası boru hatları ile enerji ihtiyacını karşılayarak gelir sağlamakla birlikte kaynakların taşınmasına aracılık ederek stratejik önemini arttırmaktadır”

Türkiye'nin Yeraltı ve Yer Üstü Kaynaklarının Zenginliği

Türkiye'nin sahip olduğu yer altı ve yer üstü kaynaklarının yeterliliği ve çeşitliliğinin “biz” e özgü olması yine “biz” ifadesi ile anlatılmaktadır. Kaynakların zenginliği ülkeyi dünyada ekonomik anlamda önemli bir konuma taşıdığı ve sanayileşmeyi sağladığı belirtilmektedir.

“Ülkemiz gerek yer altı gerekse yer üstü kaynakları bakımından zengin bir ülkedir. Bu durum sanayimizin hızla gelişmesini sağlamaktadır. Ayrıca sahip olduğumuz bu özellikler ülkemizin dünyada önemli bir yere gelmesinde etkili olmuştur. . . Yer altı ve yer üstü kaynaklarının bir arada olduğu dünyadaki nadir ülkelerden biridir. Bu durum ülkemizin içinde bulunduğu coğrafyada ekonomik bakımdan hızla ilerleyen büyük bir ülke olmasını sağlamıştır.”

“Ülkemizin çeşitli yer şekillerine sahip olması; iklim tipleri, bitki toplulukları ve tarım ürünleri bakımından zengin olmasını sağlamıştır. Üç tarafı denizlerle çevrili olan yurdumuzun doğal ve tarihî güzellikleri turizm potansiyelini daha da artırmaktadır.”

Diğer Ülkelerin Türkiye'ye Karşı Olumsuz Uygulamaları

Diğer ülkelerin olumsuz uygulamaları kategorisinde olumsuz uygulamalara ait ifadeler diğer ulus, devlet, yapılanma ya da örgütlerin neden oldukları kötü durum ve de olumsuz sonuçları ve bunların Türklere yansımaları ele alınmaktadır.

“Emeviler, kendilerini üstün görüp aşırı Arap milliyetçisi bir politika izliyorlardı. Onların bu anlayışları Türklerin Müslüman olmasını geciktirmiş ve devletin yıkılmasını hızlandırmıştır.”

Türklerin ustun değerleri ile kabul ettikleri değerlerin(özellikle İslam dininin) uyuşumu öğrenciye bir farklılık olarak anlatılmaktadır.

“İslamiyet öncesinde kız çocuklarına değer verilmez, köleleştirilen insanlar bir mal gibi alınıp satılırdı. Kendi elleriyle yaptıkları putlara taparlardı.”

Milli Değerlere Zararlı Unsurlar

Bu kategoriye dair ifadelerde milli iradeye ve vatandaşların hak ve özgürlüklerine karşı gerçekleştirilen eylemlere, milli kültüre zarar verebilecek etmenlere vurgu yapılmıştır. Yabancı kültürlerin medya araçları yoluyla kültür ve özellikle Türk örf ve adetlerine, aile yaşantısına ve milliliğe zarar verdiği belirtilmektedir. Tarihi kimliği olan Türk kahramanlarının figürlerinin yerini milli olmayanların aldığı da eklenmektedir.

“Sonuç olarak popüler kültürün bizi olumsuz yönde etkilemesinin önüne geçmenin yolu iyi bir medya okuryazarı olmak ve bizi “biz” yapan kültürel değerlerimize sahip çıkıp onları yaşamaktır. Popüler kültürün sanal ve gelip geçici, millî kültürümüzün ise gerçek ve kalıcı olduğu bilincinde bireyler olarak hayata katılmamız gerekmektedir.”

Vatandaşlık Görevleri

İncelenen Sosyal Bilgiler ders kitabında “iyi bir vatandaş olmak” için gerçekleştirilmesi gereken görevlere yer verilmiştir. Ders kitabında “iyi vatandaş” olmanın yolunun bu görevlerin yerine getirilmesinden geçtiği sıklıkla belirtilmiştir. Vatandaşlık görevleri ana kategorisi altında vergi verme, demokratik tutum sahibi olma, kurallara uyma ve askerlik görevi alt kategorilerine ait ders kitabında yer alan ifadelerle aşağıda yer verilmiştir.

Vergi Verme

Ders kitabında vergi konusu ele alınırken bir vatandaşlık görevi olması hasebiyle tarihi motiflerle ve kamu hizmetinin iyiliği için yerine getirilmesi gereken bir ödev olarak öğrenciye anlatılmaktadır. Bir başka anlatımla vergi geçmişten ataların bıraktığı kutsal bir miras olarak milli bir görev, yasal arka planı olduğu için bir hak ve geleceğimiz için de bir teminat olarak ele alınmaktadır.

“Osmanlı Dönemi'nde de Osman Gazi “Her kim pazarda satış yapıp para kazanırsa bunun iki akçasını versin, satamazsa bir şey vermesin...” fermanıyla ilk vergi uygulamasını başlatmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Dönemi'nde de 23 Nisan 1920'de açılan TBMM'de kabul edilen ilk kanun, vergi kanunu

olmuştur. Geçmişten günümüze vergi, tarihimizde güçlü bir ekonomi ve güçlü bir devlet için önemli bir unsurdur. Vergi vermek bir vatandaşlık görevidir.”

Demokratik Tutum Sahibi Olma

Cumhuriyet tarihi süresince demokratik tutumlara sahip toplum oluşturmanın yolu olarak okul görülmüştür. İncelenen sosyal bilgiler ders kitabında da aynı anlayıştan hareketle demokratik tutum kavramı hak, saygı ve sorumluluk ekseninde ele alınarak bunların okulda edinileceği ifade edilmektedir.

“İnsanların sıraya girmesi aile ve okulda yeterli derecede demokratik tutum kazanmış olması nedeniyledir. Nitekim toplum hayatı diğerlerinin haklarına saygıyı ve kendi sorumluluklarımızı yerine getirmeyi gerektirir.”

Kurallara Uyma

Kurallara uyma devletin ortaya koyduğu kanunlara uyma, haklara saygı ve sorumluluk kavramları üzerinde tanımlanmakta ve kişinin bunlara uygun davranması vatandaşlık görevi olarak belirtilmektedir.

“Her insanın yaşadığı toplumun bir üyesi olarak uyması gereken kurallar vardır. Kanunlara uyma, başkalarının haklarına saygılı olma, üzerine düşen sorumlulukları zamanında ve en iyi şekilde yerine getirme her vatandaşın uyması gereken temel kurallardır.”

Askerlik Görevi

Sosyal bilgiler ders kitabında askerlik görevi vatan hizmeti anlayışıyla ödenmesi gereken bir borç yükü ancak bu yükün kutsallığı toprak, bayrak, bağımsızlık ve kişi özgürlüğü anlamında öğrenciye sunulmaktadır. (Vatandaş) askerlik görevini yapar, yurt savunmasında üzerine düşen görevleri yerine getirir.

Seçme ve Seçilme Hakkı

Seçme ve seçilme hakkı vatandaşın yerine getirmesi gereken sorumluluğu ve ülke yönetimine katılım olarak ders kitabında ele alınmaktadır.

“Vatandaş olma bilincine sahip insanlar sorumluluklarının farkındadırlar. Seçme ve seçilme hakkını kullanarak ülke yönetimine katılırlar.”

Milli ve Yerli Üretim

Bu kategoriye dair ifadelerde teknolojik, bilimsel, ekonomik ve toplumsal kalkınma için devletin verdiği desteğe ve devletin vatandaşlarının refahı için gerçekleştirdiği uygulamalara ve yasal düzenlemeler millilik vurgusu ve sıfatı ile anlatılmaktadır.

“Millî, yerli otomobil projesini yürütecek firmalar açıklandı. Aracın ticari satışına yakın zamanda başlanacağı belirtildi. Yerli otomobili üretecek firmalar, “Millî göreve hazırız.” açıklamasını yaptı.”

“...Millî Tren Projesi” kapsamında üretilen yeni nesil millî yük vagonlarının bu hatta kullanılması ise yük taşımacılığının daha etkin ve verimli yapılmasını sağlamaktadır.”

SONUÇ ve TARTIŞMA

Bu araştırmanın amacı Milli Eğitim Bakanlığı’na hazırlanmış olan 6. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabını eğitimin siyasi işlevleri açısından incelemektir. Bu amaç doğrultusunda Milli Eğitim Bakanlığı’na hazırlanan 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında eğitimin siyasi işlevlerine hizmet eden ifadeler nelerdir? Bu ifadeler eğitimin siyasi işlevlerine hangi açılardan hizmet etmektedir, sorularına cevap aranmıştır. Araştırma sonucunda 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında eğitimin siyasi işlevlerine hizmet eden ifadelere yönelik olarak diğer ülke/toplumlara örnek olma, dünya barışına katkıda bulunma, Müslüman ülkelerle işbirliğine katkıda bulunma, askeri güç olma, Askeri gücün barış için kullanımı, Türklerin fetihlerdeki başarısı, uluslararası ticarete katkı, Türkler arasında yardımlaşma ve dayanışma, Türklerde kültür ve medeniyet zenginliği, Türklerde kadına verilen önem, Türkler arasında demokratik uygulamalar, 15 Temmuz 2016 darbe girişimi, Türkiye’nin coğrafi konumu, Türkiye’nin yer altı ve yerüstü kaynaklarının zenginliği, diğer ülkelerin Türkiye’ye karşı olumsuz uygulamaları, Millî değerlere zarar veren unsurlar, vergi verme, demokratik tutum sahibi olma, kurallara uyma, seçme seçilme hakkı, askerlik görevi, millîlik ve yerlilik olarak ortaya çıkmıştır.

Sosyal Bilgiler ders kitabında Müslüman ülkelerle işbirliğine katkıda bulunma ve askeri güç olma kategorisinin diğer kategorilere göre daha fazla sıklıkla yer aldığı görülmektedir. En az düzeyde ele alınan kategoriler ise bir vatandaşlık görevi olarak tanımlanan demokratik turum sahibi olma ve seçme/seçilme hakkıdır.

Araştırma sonucunda eğitimin “toplumsal bütünleştirme”, “iyi bir vatandaş yetiştirme”, “yeniden üretim” ve “meşrulaştırma” rollerine hizmet eder yönde olduğu belirlenmiştir.

Araştırma sonuçlarına göre milliyetçilik Türklerin / Türk devletlerinin önemi (biz vurgusu) kategorisinde Türklere, daha önceden kurulmuş Türk Devletlerine, Türkiye’ye yönelik farklı açılardan yüceltmeleri, beğeni ve övgüler yer almaktadır. Bu kategorideki ifadeler yoluyla Türklerin gerek tarihte gerekse günümüzde gerçekleştirdiği ve sonuçları diğer devletleri de etkileyen önemli olay ve durumlara, Türklerin diğer ülkelere öncülük etmesine, bazı konularda diğerlerinden önde olmasına, diğer uluslara yol göstermesine, uluslararası başarılarına ve dünya için önemine, geçmişten günümüze göstermiş olduğu askeri başarılarına, kazanılan zaferlere, şehitliğin önemi ve değerine, diğer ülkelere askeri destek ve katkılarına, vatan ve millet sevgisine, milli değerlerine bağlılığına, bireye, kadına ve mazluma verdiği değere, birlik beraberliğine, hoşgörülü – yardımsever ve anlayışlı oluşlarına vurgu yapmak suretiyle Türk milletinin olumlu yönleri ortaya koyulmakta ve övülmektedir. Türkiye’nin hem coğrafi hem de jeopolitik konumu sayesinde sahip olduğu pozitif değerler, konumu sayesinde diğer ülkelerden daha ön plana çıktığı noktalara ve sahip olduğu önem vurgulanmaktadır. Bunların yanında diğer ulus ya da devletlerin olumsuz uygulamalarına ve bunların Türklere yansımalarına, milli iradeye ve vatandaşların hak ve özgürlüklerine karşı gerçekleştirilen eylemlere, milli kültüre zarar verebilecek etmenler yoluyla “diğerleri” diye nitelendirilen karşıt gruplara yer verilmiş ve bunların “biz” için nasıl bir tehlike olduğu ve bunlara karşı nasıl “birlik” olunması gerektiğine yer verilmiştir. Bu yolla “toplumsal bütünleştirme” yi sağlamak amaçlanmıştır.

Türklerin vatan ve milleti sevgisine, milli değerlerine bağlılığına, değerlerini koruyup kolladığına, savunduğuna; bireye, kadına ve mazluma verdiği değere, birlik beraberliğine, hoşgörülü – yardımsever ve anlayışlı oluşlarına vurgu yapmaktadır. Türklerin bireysel ve toplumsal karakteristiklerinin İslam dini ile uyduğu araştırma sonucunda ortaya çıkmıştır.

6.Sınıf Sosyal Bilgiler Ders kitabındaki bu milliyetçi söylemler göz önünde bulundurulduğunda cumhuriyetin kuruluşunun akabinde farklı grupları bir arada tutup bütünleştirmek amacıyla “Türkçülük” ve “millicilik” vurgusuyla yeni bir nesil yetiştirme çabalarının (Kartal, 2018) günümüzde de kendini gösterdiği söylenebilir. Ulus devletlerin kurulmasıyla ön plana çıkan milliyetçi tarih yazımının (Wolf, 1996’dan akt. İnal, 1998) etkilerinin araştırmada incelenen 6. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabının özellikle tarihle ilgili ünitelerinde de yer aldığını söylemek mümkündür. Ayrıca “biz” ve “diğerleri”, “biz”in üstünlüğü vurgusunun yoğunluğu göz önünde bulundurulduğunda Alman milliyetçiliğine (Bora, 2003’ten akt. Parlak, 2005) daha yakın bir milliyetçilik anlayışının hâkim olduğundan söz edilebilir. Bu bağlamda 1936 yılında ilkökul programına dâhil edilen CHP’nin parti prensiplerinden (Duruhan, 1996) biri olan milliyetçiliğin kuvvetli etkisinin günümüz programında da kendini gösterdiğini ve ders kitaplarında büyük bir yere sahip olduğunu söylemek mümkündür.

Araştırmanın diğer sonuçlarında iyi bir vatandaş olmak için gerçekleştirilmesi gereken görev ve sorumluluklara ve bunların yanında vatandaşların sahip oldukları haklara yer verilerek “iyi bir vatandaş yetiştirme” yi, halka hizmet kategorisinde teknolojik, bilimsel, ekonomik ve toplumsal kalkınma için devletin verdiği desteğe ve devletin vatandaşlarının refahı için gerçekleştirdiği uygulamalara vurgu yapılmıştır. Bu yolla ve “meşrulaştırma” ve “yeniden üretim” i sağlamak amaçlanmıştır. Bireylerin devlet ve toplum için gerçekleştirmesi gerekenlere ve devletin bireyler için gerçekleştirdiklerine birbirine yakın vurgular yapılması, eğitimin bir taraftan bireyin devletine ve yaşadığı topluma katkı sağlamasını hedeflerken diğer taraftan her bir birey için en iyi imkân ve şartların sağlanmasına çabalamasının; yani 1739 sayılı “Millî Eğitim Temel Kanunu”nun “birey - toplum dengesi”ni gözetken yapısının (Duruhan, 1996) ders kitaplarında somutlaşmış halini gözler önüne sermektedir.

Eğitim politikaların özünde mevcut iktidarın ya da siyasal yapının felsefesi ve bilhassa ideolojisi bulunmaktadır ve bu politikalar eğitim programlarındaki yansımalarıyla somutlaşan eğitim felsefesine temel teşkil eder (Usta, 2015). Resmî ideolojiye uygun bilgi ve değerlerin aktarımını sağlamada en etkili araçlardan biri olan ders kitapları (İnal, 1998) eğitim programlarının amacına ulaşmasında önemli bir yere sahiptir. Özellikle önemli değişim ve dönüşümlerin yaşandığı dönemlerde, örneğin Cumhuriyet’in kuruluşu, 27 Mayıs 1960 ve 12 Eylül 1980 Darbeleri sonrası ders kitaplarının bu misyonu etkili bir biçimde kullanılmıştır (İnal, 1998). Bu durumun en yakın zamanlı örneklerinden biri 15 Temmuz’un ders kitaplarında yer almasıdır. Millet iradesine yapılmaya çalışılan müdahale sürecinin ve sonuçlarının kitapta yer alması bireylerin henüz küçük yaşlarda bu ve benzeri olumsuz uygulamalara karşı belli bir ideolojiyi edinmelerine yönelik önemli bir etkidir.

Bütün olarak incelendiğinde 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabının bireyleri toplumsallaştırma ve toplumsal düzenin devamlılığını sağlama yönündeki içerikleri bakımından İşlevselci Paradigmaya, diğer taraftan ideolojiyi "ikna" ya dayalı olarak aktarmaya çalışma yönündeki ifadeleri ile Marxist Çatışmacı Paradigmaya hizmet eder bir nitelikte olduğu söylenebilir.

Uygulamada öğrenci andının okunması ve okul forması giyilmesi zorunluluğu gibi yeniden üretim aracı olan birleştirici ritüeller (Meşeci, 2007) konusunda esneklik sağlanmış olsa da, önemli üretim aracı olan ders kitaplarının ideolojiye hizmetinin işlevsel olduğunu söylemek mümkündür.

Bu araştırmada doküman incelemesi tekniği kullanılmıştır. Farklı araştırma yöntem ve yaklaşımları kullanılarak kitabın içeriğinin öğrenciler üzerindeki etkisi ve mevcut yaşantılarına yansımaları incelenebilir. Farklı seviyelerdeki sosyal bilgiler ders kitapları ile eğitimin siyasal işlevine hizmet eden diğer ders kitapları karşılaştırmalı olarak incelenebilir.

KAYNAKLAR

- Altan, C. (2011). Eğitim-siyasal eğilim ilişkisi: Mersin Örneği., *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 12(1), 313-329.
- Arastaman, G., Fidan, İ., & Fidan, T. (2018). Nitel araştırmada geçerlik ve güvenilirlik: Kuramsal bir inceleme. *YYÜ Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(1), 37-75.
- Başkale, H. (2016). Nitel araştırmalarda geçerlik, güvenilirlik ve örneklem büyüklüğünün belirlenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 9(1), 23-28.
- Doğan, S. (2014). *Eğitimin İşlevleri*. Uğurlu, C. (Ed.) Eğitim Bilimine Giriş (s. 39-53) içinde. Ankara: Eğiten Kitap.
- Duruhan, K. (1996). *Çağdaş Türk eğitiminde bireycilik ve toplumculuk*. (Yayımlanmamış doktora tezi). İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Guba, E. G., & Lincoln, Y. S. (1982). Epistemological and methodological bases of naturalistic inquiry. *ECTJ*, 30(4), 233-252.
- Gutok, G. L. (2014). *Eğitime Felsefi ve İdeolojik Yaklaşımlar*. Nesrin Kale (Çev.). Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Gürses, F. (2010). *Türkiye'de ders kitaplarında yurttaşlık: Cumhuriyet'in kuruluş yıllarından bugüne kavramsal dönüşüm* (Yayımlanmamış doktora Tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Hoşgörür, V., & Taştan, N. (2007). *Eğitimin İşlevleri*. Demirel, Ö. & Kaya, Z. (Ed.), Eğitim Bilimine Giriş (s. 281-316) içinde. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- İnal, K. (1998). *Türkiye'de ders kitaplarında demokratik ve milliyetçi değerler-27 Mayıs ve 12 Eylül askeri müdahale dönemlerine ilişkin bir inceleme*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- İnal, K. (2004). *Eğitim ve İktidar*. Ankara: Ütopya Yayınları.
- Kartal, S. (2018). *İktidardaki Okul; Eğitimin Politik İşlevi*. İstanbul: Pales Yayıncılık.
- Kayaalp, F. (2015). *İdeoloji - vatandaşlık ilişkisi bağlamında 1923 - 1950 Türkiye'sinde sosyal bilgiler kapsamındaki ders kitaplarının incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Kızıloluk, H. (2013). *Eğitimin Toplumsal Temelleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- MEB (1973). Milli Eğitim Temel Kanunu. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.1739.pdf>.
- Meşeci, F. (2007). *Cumhuriyet sonrası Türk eğitim sisteminde ritüeller: Kuramsal bir çalışma*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative Data Analysis: An Expanded Sourcebook*. (2nd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Özyurt, E. (2014). *Ortaöğretimde vatandaşlık bilincinin oluşmasında TC İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersinin rolü*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi) Gazi Üniversitesi Eğitim, Ankara.
- Parlak, İ. (2005). *Türkiye'de ideoloji-eğitim ilişkisi: Erken cumhuriyet dönemi tarih ve yurt bilgisi ders kitapları üzerine bir inceleme*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Sönmez, V. (1991). *Eğitim Felsefesi*. Ankara: Adım Yayıncılık.
- Şirin, H. (2008). *Eğitimin siyasal işlevleri ve Türkiye'deki sivil toplum örgütlerinin bu işlevlere yönelik görüşlerinin analizi*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Şişman, M., & Turan, S. (2004). *Eğitim Ve Okul Yönetimi. Eğitim Kurumları Yönetici Adayları Seçme Sınavlarına Hazırlık ve Yetiştirme El Kitabı*. Ankara: Pegem Akademi.

Usta, M. E. (2015). Siyasi parti programlarına göre eğitim politikaları. *TYB Akademi Dergisi*, 13, 48-60.

Yıldırım A., & Şimşek, H. (2018). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yıldırım, C., Kaplan, F., Kuru, H., & Yılmaz, M. (2019). *MEB 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı*. Ankara: Devlet Kitapları.